

Anadolu'da İklimle Bağlı Kıtık Afeti ve Risk Yönetimi

Nehir VAROL^{1*}, Eda SELİMOĞLU², Timur GÜLTEKİN³

¹Dr. Öğr. Üyesi, Acil Durum ve Afet Bölümü, Ankara Üniversitesi, Ankara / TÜRKİYE

²Öğr. Görevlisi, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Ankara Üniversitesi, Ankara / TÜRKİYE

³Prof. Dr., Antropoloji Bölümü, Ankara Üniversitesi, Ankara / TÜRKİYE

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author:

Nehir Varol

Ankara Üniversitesi, Beypazarı Meslek Yüksekokulu,
Acil Durum ve Afet Yönetimi Bölümü, Beypazarı, ANKARA / TÜRKİYE

E-posta: nvarol@ankara.edu.tr

Alındı/Received: 13 Mart / March 2019

Düzeltildi/Revised: 6 Mayıs / May 2019

Kabul/Accepted: 7 Mayıs / May 2019

Yayınlanma/Published: 12 Haziran / June 2019

Climate Related Famine Disasters in Anatolia and Risk Management

Abstract

Disasters are defined as sudden disruptions to the functioning of a community or a society at any scale that cannot be overcome by the local capacity. Disasters are also classified as natural or technological/human-made or as slow onset and rapid onset disasters. Climate change, drought, desertification and famine disaster due to these processes can be considered slow onset disasters. In many parts of the World since the existence of humanity, the famine has been effective. Scarcity emerges as a result of long-term food shortages. With the lack of rainfall, water resources begin to decrease and the effects of drought starts to increase. Famine, hunger and thirst can cause serious consequences. Throughout history, Anatolia was exposed to famine disasters, particularly due to the lack of precipitation and grasshopper infestation. In fact, legends and important famines that became subjects to epics have brought the phenomenon of migration. Human migration is realized by factors such as religion, culture, economy, war, terror and disaster. Generally, migrations are caused by searching for food in the past. drought and the increased famine with the acceleration of climate change. In this study, the concept of famine disaster, its types and the measures that can be taken against it are discussed along with the risk management.

Key Words: Famine Disaster, Drought, Disaster Management, Anatolian Famine

Öz

Afet, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, sosyal hayatı kesintiye uğratan ve ani olarak gelişen ve yerel kapasite ile üstesinden gelinemeyen olaylar olarak tanımlanır. Doğa kaynaklı ya da insan/teknoloji kaynaklı afetler aynı zamanda yavaş gelişen ve ani gelişen afetler olarak da sınıflandırılmaktadır. İklim değişiklikleri, kuraklık, çölleşme ve bu süreçlere bağlı olarak gelişen kıtlık afeti de yavaş gelişen afetler sınıfında değerlendirilebilir. Dünya coğrafyasının birçok bölümünde insanlığın varoluşundan bu yana yaşanan kıtlık afeti dönem dönem Anadolu topraklarında da etkili olmuştur. Kıtlık, uzun süre yiyecek yetersizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Yağışların azlığı ile su kaynakları azalmaya başlar ve kuraklığın etkisi artmaya başlar. Kıtlık, açlık ve susuzluk ciddi sonuçlara neden olabilir. Anadolu tarihi dönemler boyunca, özellikle yağışların azlığı ve çekirge istilaları nedeniyle kıtlık afetine maruz kalmıştır. Hatta efsaneler, destanlara konu olan önemli kıtlıklar göç olgusunu da beraberinde getirmiştir. İnsan göçü, din, kültür, ekonomi, savaş, terör ve afet gibi faktörlerle gerçekleşmektedir. Genellikle bu göçler zorunlu nedenlerle ortaya çıkmış, yiyecek bulma arayışından ya da diğer türden afetlerden kaynaklanmıştır. Kuraklık ve buna bağlı oluşan kıtlık iklim değişikliklerinin hızlanması ile artış göstermektedir. Bu çalışmada kıtlık afeti kavramı, türleri, tarihte yaşanan kıtlık olayları anlatılmış ve kıtlık afetine karşı alınabilecek önlemler ve risk yönetimi tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kıtlık Afeti, Kuraklık, Afet Yönetimi, Anadolu'da Kıtlık

Giriş

Kıtlık Kavramı

İklim değişikliklerinin en önemli sonuçlarından birisi olarak gösterilen kuraklığın, farklı disiplinler için farklı tanımları mevcuttur. Genel olarak kuraklık, su ihtiyacının karşılanamaması durumu olarak tanımlanabilir. Sosyal bilimciler ise, kuraklığın açlık işsizlik, göç gibi sosyo-ekonomik etkileriyle ilgilenmektedirler (Kadıoğlu, 2012). Afet sınıflamasında kuraklık genellikle yavaş gelişen ve tahmini zor, etkisi geniş bir afet türüdür. Günümüzün en büyük sorunlardan birisi olan kuraklık,

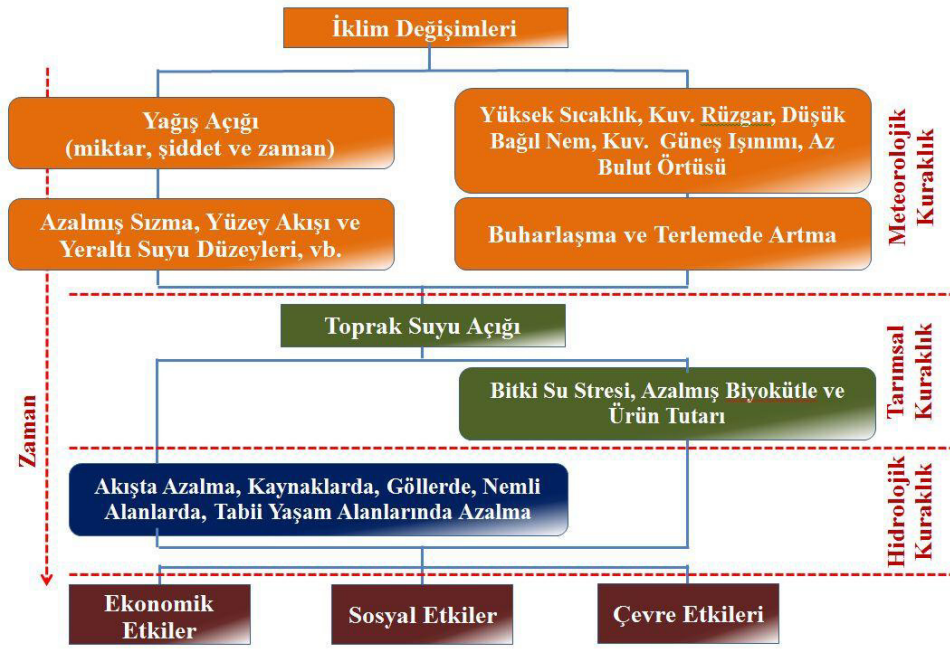
çevreyi, kent yaşamını, sağlığı, kalkınmayı ve ekonomiyi etkilemektedir.

Kıtlık kavram olarak yaşamın devamı için gerekli olan mamullere bir şekilde ulaşamamak ya da bu mamullerin bir nedenden dolayı ortadan kalkması anlamına da gelmektedir. Temel nedeni yangınlar, depremler, çekirge istilaları, kuraklık, iklimin çok soğuk ya da çok sıcak olması gibi coğrafi faktörler olsa da sosyal ya da siyasi nedenler de kıtlığa neden olabilmektedir (Aybar, 2017). Savaşlar, sosyal ve ekonomik düzeni olumsuz yönde etkileyen isyanlar,

Atf için / Cite as:

Varol, N., Selimoğlu, E., ve Gültekin, T. (2019). Anadolu'da İklimle Bağlı Kıtlık Afeti ve Risk Yönetimi, *Antropoloji*, 37, 81-89.

DOI: 10.33613/antropolojidergisi.539216

Resim 1. Kuraklık türleri ve iklim değişikliği etkileri (Ulusal Kuraklık Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2017-2023, URL 1).

kıtlığa neden olabilecek siyasi durumlardır (Demir ve Aktaş, 2008).

Genel anlamda temel kuraklık türleri meteorolojik kuraklık, hidrolojik kuraklık ve tarımsal kuraklık olarak sınıflandırılabilir (Resim 1).

Yağış azlığı nedeniyle tarımdan istenilen düzeyde verim alınamaması ülkeleri ekonomik anlamda ciddi bir sıkıntıya sokabilmektedir. Örneğin 1987 yılı civarında muson yağmurlarının çok az yağması nedeniyle kıtlıkla yüz yüze gelen Hindistan, o güne kadar dışarıdan yardım almadan beslenme anlamında kendi kendine yeten bir ülke durumunda iken kıtlıktan sonra çok sayıda can kayıplarına sahne olmuştur (Standage, 2016).

Kıtlığa neden olan faktörlerden biri de çekirge istilalarıdır. Çekirgelerin tarım arazilerini yok etmesinden dolayı açlık ve buna bağlı olarak kıtlık söz konusu olabilmektedir. Bu durumun ülke ekonomisine uğrattığı en fazla zarar savaş dönemlerinde kaydedilmektedir. Özellikle 1916 yılında yok olup giden birçok tarla ve mahsul ülke ekonomisine oldukça zarara yol açmıştır (Yıldırım, 2014). Ülkemiz bu konuda oldukça sıkıntılı günler yaşamıştır. Farklı türlerde çekirge istilalarına geniş bir zaman aralığında yüz yüze kalmıştır. (Obuz, 2017).

Kıtlık sürecini devamlı yaşayan insanlar hayatta kalabilmek adına kendilerince yöntemler geliştirmişlerdir. Yiyeceğe ulaşamadıklarından bitki veya bitki kökleri, hatta leş bile yiyerek yaşama tutunmaya çalışmışlardır (Sarıköse, 2013).

Yaşanılan darlık ve kıtlık olaylarının toplumsal ve bireysel yönde oldukça olumsuz etkilerini gözlemlemek mümkündür. Aile üyelerinin bozulan ruh halleri

nedeniyle, eşlerini ve çocuklarını para karşılığı kullanan aile reislerine tarihte rastlamak mümkündür. Aynı zamanda duruma çare bulamayan aile büyüklerinin intihar ederek kendi yaşamlarına son verdikleri bilinmektedir. Bunun yanında kıtlık kitlesel ölümler gibi daha büyük sonuçlar doğurmuştur (Karademir, 2013).

Tarihe baktığımızda XVI. yüzyılın ortasından itibaren Osmanlı ordularının sayısı giderek artmıştı ve yüzbinlerce insanın doyurulması ciddi bir çalışmayı gerektirmişti. Öncelikli olarak ordunun doyurulması ve savaş ya da barışta kıtlıkla karşı karşıya gelmemesi gerekmektedir. Aksi takdirde hükümdarı konumundan edecek isyanlar çıkabilirdi (Onaran, 2016). Diğer yandan tarihe bakıldığında savaş zamanlarında ordular yiyeceklerini yanlarında pek taşımayıp güzergâhları üzerindeki yerleşim yerlerinden hem kendileri için hem de hayvanları için gıda temin etmekteydiler. Bu konu hem olumlu hem de olumsuz anlamda iki yönlü düşünülebilir. Çünkü askerlerin bir yerde uzun süre kalmaları kıtlığa neden olabilir. O nedenle orduların kendilerine yetecek kadar yiyecek depolaması gerekmektedir (Standage, 2016).

Çeşitli nedenlerden dolayı yiyecek bulamama yani kıtlık durumu çoğunlukla kendi mutfağını oluşturma ile sonuçlanabilir. Bu mutfağı ise daha önce tüketilmeyen yiyecekler oluşturmaktadır. Şehir yaşamında dışarıda bırakılan kedi ya da sıçan gibi hayvanlar kıtlığın getirdiği mutfağa dâhil olan hayvanlar için örnek verilebilir. Hatta kıtlık dönemlerinde insan eti de yenildiği görülmektedir (Goody, 2013). 16. yüzyılda yaşanan kıtlıkta İngiltere'nin bazı bölgelerinde yaşayan insanların normal zamanların

aksine bezelye, mercimek, yulaf, yaban darısı ve burçağa yöneldiği, kıtlığın oluşturduğu yeni mutfağa verilebilecek örnekler arasındadır (Beşirli, 2017).

Yıllar arasında farklılık gösteren yağış koşullarına bağlı olarak, kurak geçen dönemler açlık ve kıtlık tehlikesine neden olabilmektedir. Çünkü tarımsal faaliyetler büyük oranda iklim koşullarına ve yağış miktarına bağlı olarak verimliliği etkilenmektedir. Afrika'nın Sahel Bölgesi, Hindistan ve Pakistan'da bu durum hemen hemen her yıl görülmektedir (Nişancı 1987).

Kıtlığa neden olan faktörlerin yanında kıtlığın da yol açtığı durumlar arasında salgın hastalıklar ve birtakım aralıklarla veba salgınları sayılabilir (Montanari, 2018).

Tarihte Önemli Kıtlık Olayları

İnsanlık tarihi kuraklıklar ile doludur. İklimde meydana gelen soğumaların MÖ 24. Yüzyılda başlayan ve Troia III'de etkili olan göçün ana nedeni olarak görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak da büyük bir kıtlık yaşanabildiğine dair birçok araştırmacı hemfikiridir. Çünkü iklimsel anlamdaki soğumalar, bitki örtüsünü, hayvanları ve dolayısıyla insanların yaşam koşullarını sarsıcı derecede etkileyebilmektedir (Taşdöner 2012).

Birinci Dünya Savaşı toplumlar üzerinde ciddi tahribatlar oluşturmuştur. Özellikle Avrupa'da genç nüfusta önemli bir düzeyde kayıplar yaşanmıştır. İnsanlar bunun yanında evlerini ve şehirlerini terk etmek durumunda kalmışlardır. Tüketim artmış fakat diğer yandan üretim neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bunun sonucu olarak da birçok ülkede ekonomi çökmüş, birçok ülke açlık, kıtlık ve hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır (Baygıner, 2013).

İkinci Dünya Savaşı ilk savaş olan Birinci Dünya Savaşı'na oranla silahların, bombaların gücü anlamında daha da yıkıcı olmuştur. Gıda maddeleri karneyle bile bulunamıyordu. Otel ve restoranların hemen hemen hepsi kapanma noktasına gelmişti. Diğer yandan toplu yemek hizmetine olan ihtiyaç da giderek artmıştı (Gürsoy, 1995).

Amerika da gıda konusunda karne uygulaması yapan ülkelerden birisidir. İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan açlık, halkı önemli ölçüde karışıklığa sürüklemiştir (Baygıner, 2013). Ayrıca savaşın uzun süreceğini düşünerek, Amerika çok fazla stok yapmıştır. Hatta sonraki yıllarda et, peynir, süttozu, tereyağı ve buna benzer savaş stoklarını yardım adı altında, ülkemiz de dahil olmak üzere geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelere dağıtmak durumunda kalmıştır (Merdol ve Merdol, 2012).

Yunanistan da savaş sırasında büyük bir bozguna

uğrayan ülkelerden birisidir. Tarım dâhil üretimin son bulması, ülkeye zor günler yaşatmıştır. Çiftliklerin tahrip edilmesi, hayvanların telef olması, ekecek tohumluk olmaması, balıkçılık dahi yapılmasına izin verilmemesi ve ambargo gibi nedenlerle açlık ve yetersiz beslenme nedeniyle savaşa karşı ülkedeki direnç kırılmaya çalışılmıştır (Utkugün, 2016). Almanya ve İtalya tarafından işgale uğrayan Yunanistan'da büyük çaplı açlık baş gösterdi. 2. Dünya Savaşı'nın yol açtığı ortam nedeniyle gıda maddelerine yönelik talep arttı fakat üretim azaldı. Bu da büyük çaplı ölümlere, salgın hastalıklara ve kıtlığa yol açtı. Türkiye o dönemde Yunanistan'daki kıtlığın etkilerini azaltmak amacıyla gıda yardımında bulundu (Kalemler ve Erdem, 2011).

Kıtlık afetine neden olan olaylar arasında iç savaş da ülkeler açısından oldukça ciddi çöküşlere yol açmıştır. İspanya'da 17 Temmuz 1936'da başlayan iç savaş sosyal yaşamı felce uğratmış, sayısız insan açlık ve kıtlıkla karşı karşıya kalmıştır. Anneleri ile birlikte hapse atılan çocukların bir kısmı yeterli düzeyde beslenemediği için yaşamlarını yitirmişlerdir. Tüketim maddelerinde görülen kıtlık sosyal yaşamı zorlaştırmıştır (Gökşenli, 2013).

Savaşların genel olarak etkilerine bakıldığında, gıda ve beslenme ile ilgili yetersiz durumlara yol açmasının yanında yüksek oranda fiyat artışlarına neden olabilmektedir. Bu da toplumun belli bir kesimini zengin eden karaborsacılığın ortaya çıkmasında etkilidir (Yılmaz, 2010).

Sovyetler Birliği 1990 yılında ekonomik bir kriz yaşadı. Ulusal gelirin oldukça düşmeye başlamasıyla birlikte bunun topluma yansımalarının bir sonucu olarak kıtlık baş gösterdi (Canşen, 2011).

Anadolu'da Kıtlık

Yarı kurak iklim bölgesinde yer alan Anadolu kuraklığa sık sık maruz kalmıştır. İklim değişiklikleri nedeniyle gelecekte de kuraklığın bu bölgeyi etkileyeceğine şüphe yoktur. MGM'ye göre, özellikle 1928, 1973, 1989, 1990, 1993, 1999, 2000, 2008 yıllarında yaygın kuraklıklar görülmüştür. Hatta 1876 yılında yaşanan büyük kuraklık sonucunda yaklaşık 200.000 kişi hayatını kaybetmiştir (Yağcı, 2007).

Tarihte 1595 yılında başlayıp 1596 yılında etkisini tam anlamıyla gösteren kıtlık özellikle İstanbul'da sıkıntılı günlere neden olmuştur. Yağmur yağmaması nedeniyle kuraklık başlamış, çeşmeler kurumuş ve sular çekilmeye başlamıştır. Bu süreci takiben, yiyecek maddelerinin saklandığı bundan dolayı da fiyatların arttığı kaydedilmiştir (Ürekli, 2010).

Osmanlı döneminde yaşanan kıtlık yüzünden

çiftçilerin birçok eşkıya ile mücadele ettiği bilinmektedir. 1494 ve 1503 yılları arasında yaşanan kuraklık, veba salgınına neden olmuştur ki zaten kıtlığın devamında gelen dönemlerde birçok bulaşıcı hastalıkla mücadele verildiği kaydedilmektedir. Anadolu'da 1574-1576 yıllarında meydana gelen kıtlıktan en çok etkilenen iller arasında Adana olduğu bilinmektedir. Yine aynı vilayetimizde ve çevresinde 19. yüzyıla gelinceye dek ciddi bir kuraklık ve devamında büyük bir kıtlık yaşandığı gözlenmiştir (Sarıköse, 2013). 1844 yılında yağışların yetersiz olmasından kaynaklı 1845'de tüm etkilerini göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde halkın büyük çoğunluğu geçimini çiftçilik yaparak sağladığı için yaşanan kuraklık halkı zor durumda bırakmıştır. Kıtlıkla karşı karşıya gelmesinin yanında su ve bitki kaynaklarının da yetersizliği insan ölümlerine yol açmıştır. Ayrıca hayvanlar da bunun bir sonucu olarak telef olmuştur. Kıtlığın doğal bir uzantısı olarak salgın hastalıklar görülmeye başlanmıştır (Altındaş, 2018).

Osmanlı döneminde görülen kıtlık olayları ekonomik ve sosyal yaşamı büyük oranda tehlikeye sokmuştur. Üstelik kıtlıklar yaşandığı dönemle kalmayıp etkisi uzun yıllar devam etmiştir. Sosyal ekonomik anlamda büyük sıkıntılara yol açmıştır. Karadeniz bölgesinde 1494 ve 1503 yılları arasında yaşanan kıtlık ve veba salgını ülkede çok ciddi sorunlara neden olmuştur. İnsanlar çok az miktarlardaki ekmeği bile çok zor şartlar altında elde etmekteydiler. Öyle ki o dönemde Bolu dolaylarında iki ayı geçkin bir süre zarfında ekme bulamayan insanların "ot tladıkları" görülmüştür (Demirtaş, 2004).

İstanbul'da 1811 yılında başlayan ve 1813 yılında sona eren veba salgını halkı büyük bir sıkıntıya sokmuştur. Yiyecek bulmada her geçen gün zorluk yaşanmaya başlandı. Tahıl kıtlığının başlamasından sonra İstanbul halkı yaşamını sürdürmekte zorlanmaya başladı. Sonrasında meyve ve et sıkıntısı da baş gösterdi. Her şey giderek pahalalanmaya başladı (Turna, 2011).

Anadolu'da yaşanan kuraklık ve kıtlıktan etkilenen yerlerden biri Çarşamba kazasıdır. Özellikle hububat üretimi ile dikkat çeken kaza 1846 ve 1874 yıllarında Anadolu'da yaşanan kuraklıktan olumsuz etkilenmiştir. Mısır üretimimin sıkıntıya düşmesinden dolayı kaza halkı oldukça zor günler yaşamıştır (Ünlü, 2012).

Kıtlık ve peşi sıra gelen salgın hastalıklar toplumlari tarih boyunca daha başka felaketlere sürüklemiştir. Kitleler halinde insan ölümlerine veya göçe neden olmuştur. XI. boyunca Anadolu halkı bu tür sorunlarla karşı karşıya gelmiştir. Yokluk ve sefalet de bu sorunun bir sonucu olarak belirmiştir. Özellikle Anadolu'da 1032-1033 yıllarında görülen şiddetli kıtlık nedeniyle insanlar kitlesel boyutta yaşamlarını kaybetmişlerdir

(Subaşı, 2015).

Birinci Dünya Savaşı zamanı 1916'da Giresun Görele-Eynesil civarı Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Bu olay maddi ve manevi olarak oldukça sarsıcı neticeler doğurmuştur. Kıtlık ve devamındaki salgın hastalıklar ölümlere yol açmıştır (Kaya, 2018).

Ülkemiz İkinci Dünya Savaşı'na girmediği halde savaşın birçok konudaki etkilerine maruz kalmıştır. Bunlardan birisi yiyecek bulma konusundaki sıkıntı ve devamında baş gösteren kıtlıktır. Özellikle İzmir bu durumdan en çok etkilenen illerden birisidir. Konuyla ilgili birtakım tedbirler alınsa da insanların gıda maddeleri ile ilgili sıkıntılarını gözlenmiştir (Öztürk, 2004). Savaşın gıda konusundaki sıkıntısını azaltmak için İzmir'deki halkevleri yiyecek yardımında bulunmuştur. Bunun yanında fiyat artışlarını denetim altına almak adına Milli Korunma Kanunu kapsamında İzmir'de öncelikle Fiyat Murakabe (Denetleme Komisyonları) kuruldu (Gökgöz, 2010). Savaş zamanında gıda maddesi bulamayacağı endişesiyle insanların yiyecekleri depolamaya başlaması, tüccarların da yine aynı endişe ile fiyatların yükseleceğini düşünmesi gerçek olmuş, özellikle savaşın ortalarında fiyatlar iyice yükselmiştir (Özkurt, 2009). Savaş döneminde üretimin düşmesi özellikle ülkemiz halkının temel besin maddesi olan buğdayın üretiminin savaşın son yılında yüzde elliye yaklaşması ciddi anlamda sıkıntıya neden olmuştur. Ülke yönetimi halkı açlıktan korumak için koruma kanunları gibi birtakım tedbirler alma yoluna gitmiştir (İnci, 2013). Yükselişe geçen fiyatlar ve kıtlık için 1941 yılında özellikle gıda konusunda sıkı kararların çıktığı Milli Korunma Kanunu hayata geçirilmiştir (Öztürk, 2013).

Su taşkınları kıtlığa neden olan doğal afetlerden birisidir. Özellikle 19. yüzyılda Konya'da su birikintilerinin tarım arazilerine dolmasından dolayı tarımsal faaliyetler dönem dönem yapılamıyordu. Bu durum hem çevreye zarar veriyordu hem de bulaşıcı hastalıklara yol açıyordu. Bataklığa dönen araziler çevre için bir tehdit olduğundan yöre halkı yerel yöneticilere durumu sıklıkla bildiriyordu. Yıl içindeki kuraklık nedeniyle Konya Ovası'ndan yeterince verim alınmadığı için büyük kıtlık olayları yaşanıyordu (Muşmal, 2008).

19 yüzyıl sonlarında Anadolu'da baş gösteren kuraklık ve kıtlık, insanları yaşadıkları yerden başka yerlere göç etmeye zorunlu kılmıştır. Yerel ve merkez yöneticilerin göç edilen yerlere yardım konusunda zorluk çıkarmadıkları bilinmektedir. Özellikle Erzurum, Muş, Gümüşhane vilayetleri ile Elazığ vilayetine bağlı Palu ve Ağrı vilayetine bağlı Bayezid kazaları kuraklık ve kıtlık ile mücadele eden yerler arasında yer almıştır

(Özger, 2008).

19. yüzyılda görülen doğal afetlerin başında kıtlık gelmekteydi. Diyarbakır bölgesi o dönemde görülen kıtlıktan dolayı oldukça sıkıntı yaşamıştır. İmkânı olmayan insanlar bölgede yaşamaya devam etmiş fakat bunun yanında göç edenler de görülmüştür. Osmanlı Devleti konuyla ilgili çözüm getirmeye çalışsa da tüm uğraşlar geçici olmaktan çıkamamıştır (Mengirkaon, 2017).

Kuraklığın peşi sıra gelen kıtlık olayları tarihin birçok döneminde insanları zarara uğratmıştır. Batı Anadolu'da 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında gözlenen kuraklık tarımı olumsuz etkileyerek yiyecek bulma sıkıntısına yol açmıştır. Birçok insan bu nedenle başka yerlere göç etmek durumunda kalmıştır (Tekin, 2015).

Kıtlık Afetine Yönelik Risk Çalışmaları

Çalışmanın diğer bölümlerinde değinildiği üzere, kuraklık ve buna bağlı kıtlık, canlıları dönem dönem etkilemekte ve afet boyutuna ulaşabilmektedir. Aslında dünyanın var olduğundan bu yana, farklı jeolojik dönemlerde yaşanan iklim değişiklikleri, günümüzde sanayileşme ve insanın doğaya negatif müdahalesi ile hızlanmıştır.

Kontrolsüz toprak kullanımı, su kullanımı ve iklim değişiklikleri kıtlık afetini de bir risk olarak gündeme getirmektedir. Oluşan kuraklık, genellikle yetersiz beslenmeye, açlığa, salgın hastalıklara ve ölümlere neden olabilmektedir (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2005).

Dönem dönem ciddi kıtlıklara sahne olmuş Anadolu coğrafyasında yer alan Türkiye, Hükümetler Arası İklim Değişikliği Panelinin (Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC'nin) Dördüncü Değerlendirme Raporunda ortaya koyulduğu gibi, iklim değişimleri sonucu ciddi şekilde etkilenebilecek olan Akdeniz Havzasında yer almaktadır (IPCC, 2012). Resim 2 ve 3'de MGM tarafından hazırlanan, Türkiye'nin 1940-2010 ve 2017-2019 yıllarına ait alansal kuraklık haritası sunulmuştur.

Türkiye bu nedenle, "Türkiye Tarımsal Kuraklıkla Mücadele Stratejisi ve Eylem Planı" (2008-2012) ve (2018-2030)'u uygulamaya koymuştur. Ancak, Türkiye'de "İklim Risk Yönetimi" çerçevesinde iklim değişimiyle ilgili politika, planlama ve uyum programlarının afet risk yönetimi stratejisiyle bütünleştirilmesi gerekmektedir (Afet Yönetiminde Etkinlik T.C. Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu Ankara, 2014, URL 3). Afet risk yönetimi ve iklim değişikliği stratejisi Resim 4'te sunulmuştur.

Daha etkin bir kuraklık yönetimi sağlanabilmesi için

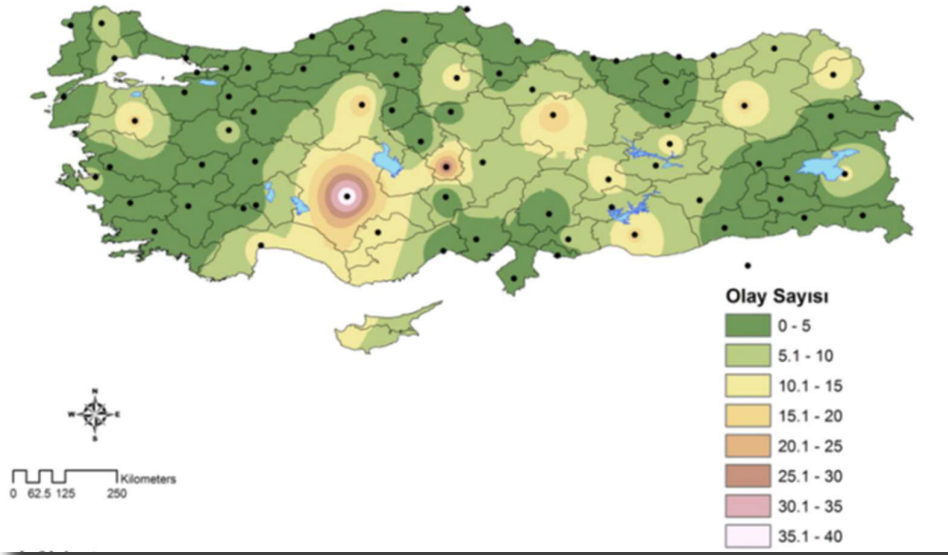
kuraklık öncesini, esnasını ve sonrasını bir bütün olarak ele alan risk tabanlı yönetim stratejilerinin uygulanması gerekmektedir. Kuraklık Öncesinde, nehir havzasının karakteristikleri ve arazi kullanımı dikkate alınarak kuraklık şiddetinin belirlenmesinde kullanılacak kuraklık indisi ve göstergelerinin belirlenmesi, Kuraklık tahmin ve erken uyarı sistemlerinin oluşturulması, Her havza için kuraklık haritaları ve kuraklık yönetim planlarının hazırlanması veya geliştirilmesi, kuraklık envanterinin oluşturulması ve geliştirilmesi, tarımsal ürün verimi sigorta sisteminin hazırlanması ve geliştirilmesi, suyun tasarruflu kullanılmasına yönelik eğitim faaliyetlerinin yapılması, kuraklık esnasında uygulanmak üzere kurum ve kuruluşlara ait acil eylem planlarının hazırlanması, havzalar arası su transferi projelerinin hazırlanması aşamasında havzada yaşanmış kuraklıkların göz önünde bulundurulması, hidrolojik izleme istasyonlarının, tahmin ve izleme sistemlerinin kurulması, tarımsal sulama sistemlerinde su tasarrufu sağlayan modern sulama sistemlerine geçilmesi, Su iletim ve dağıtım sistemlerinde kayıp ve kaçakların mümkünse önlenmesi veya azaltılması gerekmektedir (Ulusal Kuraklık Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2017-2023, URL 1).

Kuraklık afetini deprem gibi diğer doğal afetlerden ayıran en önemli özellik, başlangıç ve bitiş zamanının kesin bir şekilde tespit edilmesinin çok zor olmasıdır. Bu sebeple kuraklık afetinin zararlarını azaltmak ve gerekli tedbirleri alabilmek için öncelikle erken uyarı sistemleri geliştirilmesi gerekmektedir. Sadece yağışlara ve tarımsal kuraklığa değil; yağışla birlikte akım, yer altı su seviyesi gibi faktörlere göre, hidrolojik ve sosyo-ekonomik kuraklıklar da izlenmeli ve alınacak önlemler belirlenmelidir (Tablo 1).

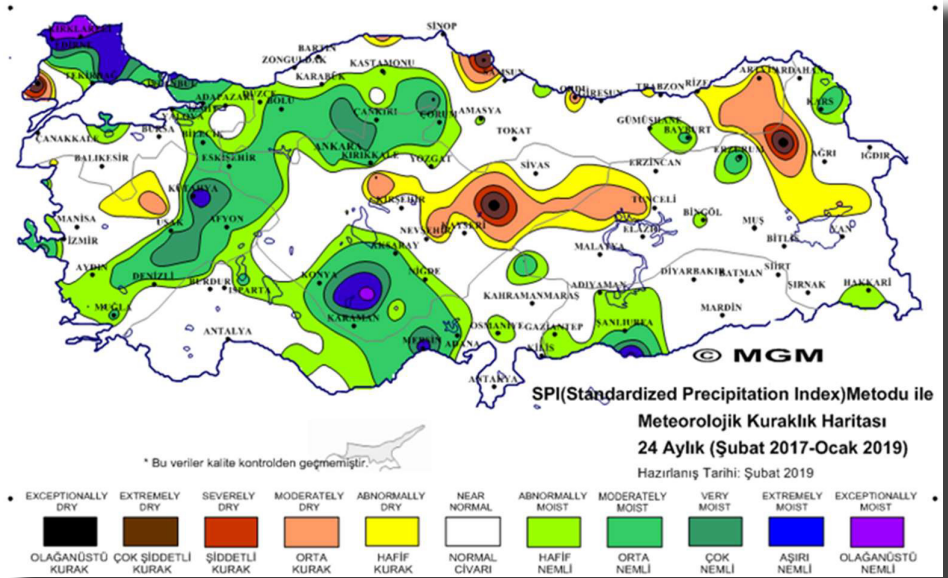
Ayrıca, kuru tarım alanlarındaki kuraklık riskinin sulu tarım alanlarındakinden daha yüksek olması nedeniyle olası kuraklık döneminde, özellikle temel ürünlerin üretim tahminlerinin yapılması gerekmektedir (URL 1).

Kıtlık göstergelerinden olan, farklı tarımsal ürün büyüme aşamaları ekim ve çiçeklenme süreçlerinin izlenmesi de önemlidir. Kıtlığın sürekli izlenmesi riskin yönetilmesi ve planlamaların yapılması açısından gereklidir.

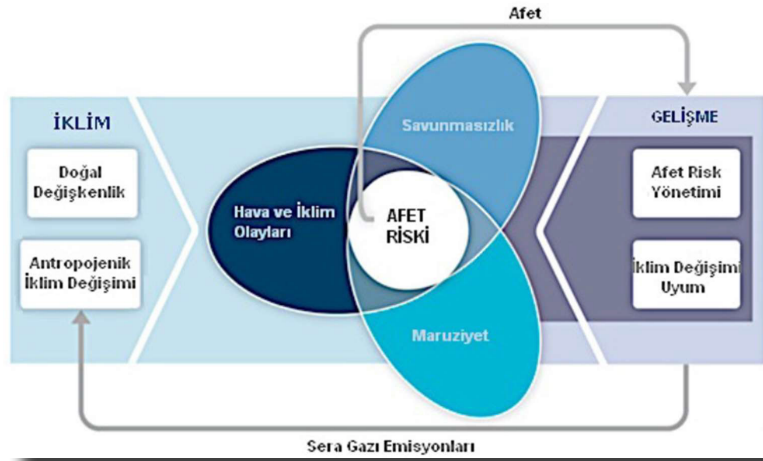
Kıtlık zamanı genelde, hükümetler kriz yönetimi uygularken, halk ise geleneksel çözüm yöntemleri aramaktadırlar. Örneğin, Çin'de yaşanan büyük kıtlığa ilişkin yöre halkıyla yapılan anketler, kıtlıkla mücadele etmek için; halkın %84'ünün yabancı sebzeler, meyveler ve kökler toplayıp tükettiğini, %10'dan fazlasının ise başka yerlere göç ettiğini göstermektedir. Kıtlık

Resim 2. Türkiye’de 1940 - 2010 yılları arasında afete neden olan kuraklık olaylarının alansal dağılımı (URL 2).

Resim 3. Türkiye’de 1940 - 2010 yılları arasında afete neden olan kuraklık olaylarının alansal dağılımı (URL 2).

Resim 4. İklim Değişikliğine Uyum ve Afet Risk Yönetimi ile İlişkilendirilmesi (IPCC, 2012).

Tablo 1. Kuraklık izlemesinde kullanılacak hidro-meteorolojik parametreler ve alarm seviyeleri (Kadioğlu, 2012).

	İzleme	Uyarı	Acil
Yağış eksikliği (12 aylık kuraklık süresince)	Normal yağıştan %15 (eksik)	Normal yağıştan %25 (eksik)	Normal yağıştan %35 (eksik)
Akımlar	30 günlük ortalama akım bu zamanın %75'i boyunca düşük oldu	30 günlük ortalama akım bu zamanın %90'ı boyunca düşük oldu	30 günlük ortalama akım bu zamanın %95'i boyunca düşük oldu
Yeraltı Su Seviyesi	30 günlük ortalama seviye bu zamanın %75'i boyunca düşük oldu	30 günlük ortalama seviye bu zamanın %75'i boyunca düşük oldu	30 günlük ortalama seviye bu zamanın %95'i boyunca düşük oldu
Toprak Nemi - Palmer Kuraklık Şiddet Endeksi	Değer -2.00 ile -2.99	Değer -3.00 ile -3.99	Değer -4 veya daha az
Olası Önlemler	%5 ile %10 arasında gönüllü su tasarrufu	%10 ile %15 arasında gönüllü su tasarrufu	Gereksiz su kullanımında zorunlu kısıtlama

sonrası halkın büyük çoğunluğu sağlıklarını kaybetmiş, yoksullaşmış, sosyalliklerinde azalma olmuş, kötü hasat almışlar, su sıkıntısı çekmişler ve önemli oranda hayvan ölümleri yaşanmıştır (Fernández-Giménez vd., 2015).

Kuraklık öncesi göstergeler, rüzgârın kuru esmesi, uzun süren sıcak dönemler, düzensiz ve yetersiz yağmur ve yapraklarda kuruma olarak gelişebilir. Kuraklığın etkilerinin azaltılmasında, geniş kapsamlı afet risk yönetimi uygulaması ve planlama önemlidir. Kuraklığın birçok parametre ile izlenmesi risk yönetimini başarılı kılacaktır.

Sonuç

Tarih eski dönemlerinden itibaren insanoğlu yaşamını sürdürebilmek adına temel gıda maddelerini temin etmek için büyük bir mücadele sürdürmüştür. Bu anlamdaki istikrarı da bir düzen içinde sağlaması gerekmektedir. Fakat gerek doğal gerekse beşerî nedenler yüzünden toplumlar kıtlık afeti ile karşı karşıya gelmiştir. Çeşitli iklimsel sorunlar, ekonomik ve siyasi nedenlerden insanlar yiyecek bulmakta zorlanmış ve yaşanan kıtlık nedeniyle tarihin belirli dönemlerinde sayısız insan yaşamını yitirmiştir. Yöneticilerin aldığı tedbirler kimi zaman sıkıntının boyutunu azaltsa da kimi zaman da hiçbir işe yaramayıp halkların ciddi anlamda zorluk çekmesine yol açmıştır.

İnsan eli ile müdahale edilemeyen doğa olayları ya da savaşlardan sonra yaşanan kıtlık ile ilgili mücadelede,

yöneticilerin geleceğe yönelik planlar yapması yerinde olacaktır. Çünkü kıtlık tek başına bir afet olmayıp devamındaki süreçte de salgın hastalıklar ya da ölümler gibi felaketlere yol açabilmektedir.

Kıtlık afeti ile başa çıkabilmek için, çok disiplinli bir yaklaşımı gerektiren, afet çalışmaları hem teknik hem de sosyal bilimler bakış açısı ile yürütülmelidir. Orman, toprak, su kaynakları koruma planları, ağaçlandırma kuraklığın etkilerini azaltabilecek, kuraklık ve çölleşme süreçlerinin izlenmesi ise önlemlerin artırılmasında etkin olacaktır.

Kaynakça

- Altındaş, T. E. (2018). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Kuraklığın Ankara'ya Yansıması, *Çanakakale Araştırmaları Türk Yılığ*, 16(24), 1-13.
- Aybar, M. (2017). Osmanlı Devletinde Kıtlık ve İç Göç: 1870-1900 Arası İç Anadolu Örneği, *Mavi Atlas*, 5(2), 474-488.
- Baygıner, A. N. (2013). 20. Yüzyıl Savaşlarının Sosyal Yaşantıya ve Kıyafetlere Yansımaları, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı Tekstil ve Moda Tasarımı Sanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Beşirli, H. (2017). *Yemek Sosyolojisi: Yiyeceklerle ve Mutfağa Sosyolojik Bakış*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Canşen, E. (2011). Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na Doğru Değişimin Yan Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 79-111.

- Demir, A. ve Aktaş, E. (2008). Gümüşhane Sancağı'nda Doğal Afetler (1888-1910), *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 24, 21-54.
- Demirtaş, M. (2004). XVI. Yüzyılda Meydana Gelen Tabii Afetlerin İstanbul'un Sosyal Ve Ekonomik Hayatına Etkilerine Dair Bazı Misaller, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 37-50.
- Fernández-Giménez, M. E., Batkışig, B., Batbuyan, B., ve Ulambayar, T. (2015). Lessons from the dzud: Community-based rangeland management increases the adaptive capacity of Mongolian herders to winter disasters, *World Development*, 68, 48-65.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2005). *Global Information and Early warning system. 24 sub-Saharan African countries face food emergencies*. Africa Report, Rome.
- Goody, J. (2013). *Yemek, Mutfak ve Sınıf, Karşılaştırmalı Sosyoloji Çalışması*, M. G. Güran (Çev.), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Gökgöz, G. (2010). 2. Dünya Savaşı Yıllarında İzmir'de Gıda Ticareti ve Yaşanan Bunalım, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Gökşenli, E. Y. (2013). İç Savaş ve Savaş Sonrası İspanya'nın İlk Döneminde Toplumsal Değişim, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(26), 145-170.
- Gürsoy, D. (1995). *Yemek ve yemekçiliğin evrimi*, Kurtiş Matbaacılık.
- IPCC (2012). *Managing the risk of extreme events and disasters to advance climate change adaptation*, IPCC Special Report.
- İnci, İ. (2013). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Tek Parti Hükümetlerinin İfade Politikaları, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 50, 271-290.
- Kadoğlu, M. (2012). *Türkiye'de İklim Değişikliği Risk Yönetimi*, Türkiye'nin İklim Değişikliği II. Ulusal Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını, 172.
- Kalemler, H., ve Erdem, U. (2011). II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'nin Yunanistan'a Kurtuluş ve Dumlupınar Vapurları İle Gönderdiği İnsani Yardımlar, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 46, 205-236.
- Karademir, Z. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Darlık Ekonomisi ve Kıtliklar (1560- 1660)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı/Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kaya, M. (2018). I. Dünya Savaşı'nda Eynesil Yöresinde Rus İşgalinin Anılara Yansımaları, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 47-68.
- Mengirkaon, S. (2017). Osmanlı'da Sosyal Devlet ve Kriz Yönetimi: 19. Yüzyıl Diyarbakır'ında Kıtlik, *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 139-155.
- Merdol, T. K. ve Merdol, A. (2012). Küreselleşmenin Beslenme Biçimine Etkilerinin Tarihsel Gelişim Bakış Açısı İle Değerlendirilmesi, T. K. Merdol (Ed.) içinde, *Beslenme Antropolojisi I*, Ankara: Hatipoğlu Basım ve Yayıncılık.
- Montanari, M. (2018). *Kıtlik ve Bolluk*, M. Önen ve B. H. Çoban (Çev.), Ankara: Nika Yayınevi.
- Muşmal, H. (2008). XX. Yüzyılın Başlarında Beyşehir Gölü ve 1910-1911 Yılları Büyük Taşkın Hadiseleri, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 23, 219-262.
- Nişancı, A. (1987). Türkiye'nin Kurak ve Nemli Sahaları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 59-66.
- Obuz, Ö. (2017). Cumhuriyet Döneminde Çetin Bir Mücadele: Çekirge İle "Savaş". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*, 12(1), 177-190.
- Onaran, B. (2016). *Mutfaktarih, Yemeğin Politik Serüvenleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkurt, E. (2009). *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Tarım Politikası*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özger, Y. (2008). XIX. Yüzyıl Sonlarında Meydana Gelen Bir Kuraklık ve Kıtlik Hadisesi İle Bunun Sosyo-Ekonomik Sonuçları, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 19, 87-96.
- Öztürk, E. (2004). *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İzmir'de Beslenme Sorunu ve Karaborsacılık*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Öztürk, İ. M. (2013). İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(54), 135-166.
- Sarıköse, S. T. (2013). *XIX. Yüzyılda Çukurova'da Doğal Afetler ve Salgın Hastalıklar*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yabancıçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Standage, T. (2016). *İnsanlığın Yeme Tarihi*, Maya Kitap, İstanbul.
- Subaşı, Ö. (2015) XI. Yüzyılda Anadolu'da Meydana Gelen Doğal Afetler, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 54, 505-535.
- Taşdöner, K. (2012). Eski Çağ'da Anadolu'nun Siyasi ve Demografik Yapısını Değiştiren Kitlemel Göçler, *Çanakakale Araştırmaları Türk Yılığ*, 13, 85-103.
- Tekin, S. (2015). 19. Yüzyılın Sonu 20. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'da Yaşanan Kuraklık Olayları, *International Journal of Social Science*, 33, 329-341.
- Turna, N. (2011). İstanbul'un Veba İle İmtihanı: 1811- 1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi, *Studies of the Ottoman Domain*, 1(1), 1-36.
- Utkugün, C. (2016). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'den Yunanistan'a Yapılan İnsani Yardım Faaliyetleri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 199-219.
- Ünlü, M. (2012). XIX. Yüzyıl Sonlarında Çarşamba'da Kuraklık, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 6(12), 125-132.
- Ürekli, F. (2010). Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Afetlere İlişkin Literatür, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 8(16), 101-130.
- Yağcı, B. (2007). *İklim Değişikliği ve Kuraklık Analizi*. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.

Yıldırım, M. A. (2014). Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Beşinci Düşmanı: Çekirgeler. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(4), 1017-1042.

Yılmaz, F. B. U. (2010). *20. Yüzyılda Savaşların Uzun Dalgalar ve Sınai Çevrelerdeki Etkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Çevrimiçi Kaynakça

URL 1: Ulusal Kuraklık Yönetimi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2017-2023 (Son Erişim Tarihi: 10.03.2019) <https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/Ulusal%20Kurakl%C4%B1k%20Y%C3%B6netimi%20Strateji%20Belgesi%20ve%20Eylem%20Plan%C4%B1/Ulusal%20Kurakl%C4%B1k%20Y%C3%B6netimi%20Strateji%20Belgesi%20ve%20Eylem%20Plan%C4%B1.pdf>

URL 2: (Son Erişim Tarihi: 10.03.2019) <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/kuraklik-analizi.aspx>

URL 3: Afet Yönetiminde Etkinlik T.C. Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2014). (Son Erişim Tarihi: 10.03.2019) <http://www.cka.org.tr/dosyalar/Ozel%20Ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar%C4%B1/Afet%20y%C3%B6netiminde%20etkinlik%20%C3%B6k%20raporu.pdf>